

Аналіз психологічної літератури показав, що першими до проблеми лідерства звернулися зарубіжні психологи. Найпоширенішими концепціями лідерства в зарубіжній психології були персоналістична, лідерської поведінки й функціональна (ситуаційна). Ранні традиційні концепції пропонували визначати ефективне лідерство на основі або якостей лідера, або зразків його поведінки. Ситуаційність у цих випадках не враховували. Ці концепції в кінцевому підсумку потонули в нескінченній безлічі виявлених якостей і зразків поведінки, так і не створивши завершеної теорії. Підходи, засновані на ситуаційності лідерства, пропонували пояснювати ефективність лідерства через вплив зовнішніх факторів, не беручи при цьому до уваги лідера як особистість. Нові концепції спробували об'єднати переваги й досягнення як традиційного, так і ситуаційного підходів.

Висновки. Отже, проведений нами аналіз наукових праць з проблеми лідерства та виховання лідерських якостей особистості показав, що більш питома вага в розробці проблеми, що цікавить нас, належить працям психологічного плану. Підбиваючи підсумки, можна з упевненістю сказати, що проблема виховання лідерських якостей особистості набуває сьогодні великої актуальності. Розглянута проблема не вичерпується лише теоретичними основами, необхідне подальше вивчення зарубіжної й вітчизняної практики щодо виховання лідерських якостей школярів.

Література

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. / І.Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Волков И.П. К критике “теории черт” лидерства / И.П. Волков, Ю.И. Емельянов // Человек и общество. – 1973. – Вып. 11. – С. 225.
3. Кричевский Р.Л. Социально-психологические аспекты руководства классным коллективом / Р.Л. Кричевский // Вопросы психологии. – 1979. – № 2. – С. 150–156.
4. Ливайн С. Лидер в тебе / С. Ливайн, М. Кром. – М. : Прогресс-литера : Яхссмен, 1995. – 240 с.
5. Лучанська В. Соціальна креативність і лідерські здібності підлітків / В. Лучанська // Соціальна психологія. – 2006. – № 5. – С. 94–102.
6. Парыгин Б.Д. Основы социальной психологической теории / Б.Д. Парыгин. – М. : Наука, 1971. – 351 с.
7. Петровский А.В. Личность. Деятельность. Коллектив / А.В. Петровский. – М., 1982. – 258 с.
8. Психология лидерства : хрестоматия / [сост. К.В. Сельченко]. – Мн. : Хаверст, 2004. – 368 с.
9. Уманский Л.И. Психология организаторской деятельности школьников / Л.И. Уманский. – М. : Просвещение, 1980. – 160 с.
10. Шейнов В.П. Психология лидерства и власти / В.П. Шейнов. – М. : Ось-89, 2008. – 608 с.

АМЕЛІНА С.М.

КОМУНІКАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Знаннями, вміннями та навичками професійної й ділової комунікації студенти не зможуть оволодіти, якщо у ВНЗ не будуть звертатись до комунікативного підходу до формування у студентів культури професійного спілкування. Комунікативний підхід до викладання різних дисциплін (фундаментальних, гуманітарних, фахових) може бути одним із шляхів формування культури професійного спілкування у студентів. Комунікативна спрямованість навчального процесу поєднується з аксіологічним і діяльнісним підходами, включаючись таким чином у соціально-культурний та культурно-ціннісний контекст змістового боку професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах.

Таким чином, студенти включаються у сферу професійно орієнтованої культури, загальної культури й культури соціальної групи, на перетині яких знаходиться культура професійного спілкування. Таке поєднання утворює реальні умови для підготовки не просто фахівця певної сфери, а людини високого рівня культури, здатної до творчої самореалізації в майбутній професійній діяльності.

Комунікація (від латинського “communico” – “спілкуюсь”) філософи, лінгвісти та психологи традиційно розглядали як поняття, близьке до спілкування [5]. Останнім часом поширюється розуміння комунікації як змістового аспекту соціальної взаємодії [2; 3; 4; 7]. Без комунікації не можна навіть уявити собі культуру професійного спілкування. Культура професійного спілкування включає в себе, поруч з іншими сферами, також взаємодію в комунікативній сфері.

Мета статті – розглянути комунікативну взаємодію у формуванні культури професійного спілкування у студентів ВНЗ.

Керуючись визначенням комунікації М. Каганом, згідно з яким: “інформаційний процес – передача тих або інших повідомлень” [1, с. 56], вважаємо за необхідне пробуджувати в майбутніх фахівців прагнення до професійного спілкування й формувати свідоме бажання до обміну інформацією з партнером – повідомлення йому певної інформації та сприйняття інформаційного повідомлення від нього. Водночас поділяємо і враховуємо погляди тих дослідників, які вважають, що комунікативна взаємодія у професійному спілкуванні виходить за межі простого обміну інформацією. Зокрема, В. Семиченко виділяє такі функції комунікативної взаємодії:

- контактна (досягнення співрозмовниками стану готовності до підтримки взаємозв’язку під час взаємодії);
- інформаційна (обмін повідомленнями);
- спонукальна (стимулювання активності партнера);
- координаційна (узгодження дій для організації спільної діяльності партнерів);
- розуміння (правильне розуміння змісту повідомлення та стану співрозмовника);
- емотивна (цілеспрямоване пробудження в партнера необхідних емоційних переживань або зміна за його допомогою власного емоційного стану);
- встановлення відносин (усвідомлення власного місця в системі ролевих, статусних, ділових, міжособистісних та інших зв’язків у соціумі);
- організація впливу (зміна стану чи поведінки партнера) [6, с. 38].

Розглядаючи вищенаведений перелік функцій комунікативної взаємодії, не можна не помітити, що взаємодія у професійному спілкуванні функціонально тісно пов’язана з комунікативною. Як і комунікативна, взаємодія в професійному спілкуванні стосується, зокрема, формування відносин і знаходження та усвідомлення фахівцем свого місця в соціумі.

Теоретичне підґрунтя може бути закладене в курсі вивчення гуманітарних дисциплін. Наприклад, доцільним є звертання до філософських витоків спілкування та концентрування на особливостях красномовства в різні історичні епохи; риторичних ученнях Аристотеля; ораторському мистецтві епохи еллінізму, прийому якого успішно використовуються й зараз у діловому та професійному спілкуванні; промовах і риторичних творах Цицерона; ораторському мистецтві римсь-

кої епохи; християнській апологетиці; пізньоантичному красномовстві; східній і західній патріотиці. Необхідно акцентувати, що сучасне ораторське мистецтво спирається на історичні надбання. Зокрема, такі поняття зі сфери мистецтва організації повідомлень, як: “задум”, “ідея”, “тема”, “гіпотеза”, “концепція”, – виникли ще за античних часів. З давньогрецької й римської риторики до нас дійшла структура виступу, основними частинами якої є вступ, виклад, висновки.

У курсі вивчення психології корисним для студентів під кутом зору формування культури професійного спілкування є ознайомлення з психологічними аспектами професійного спілкування, оволодіння ними знаннями про індивідуально-психологічні особливості особистості та формування міжособистісних відносин.

На заняттях з конфліктології студенти додатково дізнаються про комунікативну поведінку в різних ситуаціях спілкування, засоби управління власною поведінкою в стресових ситуаціях і запобігання конфліктам, а також про те, що професійний діалог може бути засобом урегулювання відносин сторін, які конфліктують. Таким чином, студенти залучаються до оволодіння новими для них знаннями про професійне спілкування, сутність культури професійного спілкування та її компоненти.

Крім того, має відбуватися реалізація набутих студентами знань у конкретних ситуаціях спілкування, формування умінь техніки мовлення, що передбачає:

- організацію навчального спілкування на основі суб’єкт-суб’єктних відносин;
- залучення студентів до активної участі в діалогічних формах навчання;
- формування комунікативної поведінки в різних ситуаціях професійного спілкування;
- набуття вмінь слухати опонента;
- тренування умінь “читати” співрозмовника, відчувати його емоційний стан;
- розвиток самоконтролю, особливо в стресових ситуаціях, та вмінь адекватно реагувати на опозиційні висловлювання;
- розвиток уміння бути емпатійним;
- розвиток толерантного ставлення до партнерів у спілкуванні;
- розвиток умінь відстоювати свою позицію та аргументувати власну позицію;
- накопичення досвіду взаємодії учасників вузівського педагогічного процесу;
- розвиток творчості під час пошуку рішень у нестандартних ситуаціях спілкування.

Комунікативні вміння тренуються інтегровано, щоб студенти могли вільно застосовувати їх у реальних ситуаціях. Комунікативно-діяльнісна спрямованість занять сприяє усуненню суперечностей між природним спілкуванням у соціумі та штучним спілкуванням на заняттях.

Шляхом загальної комунікативної спрямованості навчального процесу у ВНЗ можна формувати всі компоненти культури професійного спілкування. Для цього особливу увагу треба приділяти таким формам організації навчальної діяльності студентів, як: рольові й ділові ігри, дискусія, диспут, робота в групах, проектна діяльність, кейс-метод. Вказані форми сприяють формуванню ціннісних і морально-духовних орієнтацій майбутніх фахівців, адже вони передбача-

ють їхню активну взаємодію один з одним і викладачем, рівноправні партнерські відносини, толерантність і повагу в ставленні до опонента.

Викладачам фахових дисциплін треба більш активно впроваджувати в практику проведення нетрадиційних видів лекцій: лекції-бесіди (викладання навчального матеріалу через заздалегідь підготовлену низку питань, відповіді на які отримували в результаті спільної пізнавально-пошукової діяльності викладача й аудиторії); проблемні лекції (моделювання суперечностей з реальних професійних питань, спонукання студентів до вибору та обґрунтування варіанта вирішення запропонованої проблеми, розширення аргументаційного апарату); лекції-провокації (заплановане включення помилки, яка спонукає студентів до дискусії та активного пошуку вирішення проблеми). При виборі навчального матеріалу для проведення комунікативно орієнтованих лекційних і практичних занять рекомендуємо керуватися положеннями особистісно орієнтованого підходу та враховувати:

- вікові особливості й потреби аудиторії;
- рівень фахових знань студентів і їхній комунікативний досвід;
- тематичне, понятійне й фонове наповнення інформаційних блоків навчального повідомлення;
- актуальність дидактичних матеріалів для самостійного виконання професійно орієнтованих завдань (усна й писемна комунікація).

Висновки. Таким чином, унаслідок цілеспрямованої роботи з формування вмінь комунікативної взаємодії й операційно-технологічних умінь майбутніх фахівців на основі обраних засобів (спеціально підібрані вправи, діалогічні методи навчання, тренінги) студенти набувають досвіду вирішення фахових проблем шляхом професійного спілкування, більшою мірою спираються на використання вміння аргументувати свою позицію, переконувати опонента, вибудовувати власну тактику та стратегію поведінки залежно від ситуації професійного спілкування.

Література

1. Каган М.С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений / М.С. Каган. – М. : Политиздат, 1988. – 319 с.
2. Матвієнко О.В. Професійне педагогічне спілкування як особлива форма взаємодії викладача і студента у навчально-виховному процесі / О.В. Матвієнко // Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогічні науки. – Черкаси, 2006. – Вип. 88. – С. 95–101.
3. Молоканов М.В. Модели коммуникативного взаимодействия / М.В. Молоканов // Вопросы психологии. – 1995. – № 5. – С. 51–60.
4. Мусатов С.О. Психологічний зміст педагогічної комунікації / С.О. Мусатов // Культурологічні та психолого-педагогічні аспекти гуманізації освіти : науково-методичний збірник / [за ред. Г.О. Балла]. – К. : Наукова думка, 1998. – С. 14–22.
5. Советский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1982. – 1600 с.
6. Семиченко В.А. Психологія соціальних відносин / В.А. Семиченко. – К. : Магістр-S, 1999. – 168 с.
7. Winkel R. Die kritisch-kommunikative Didaktik / R. Winkel // Westermanns Päd. Beiträge 32. – 1980. – S. 200–204.

БИКОВСЬКА О.В.

ТВОРЧИЙ ЕТАП РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСТНОГО ПІДХОДУ В ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

У реалізації позашкільної освіти на основі компетентнісного підходу важливим є врахування чотирьох етапів: пізнавального, практичного, творчого, соціалізувального. Зокрема, пізнавальний етап спрямований на процес формування пізнавальної компетентності учнів, оволодіння та засвоєння ними понять,